

Presentació
II Congrés de les
Dones de Barcelona

Apunts pel debat

Barcelona, 11 de Febrer de 2009

1. Els continguts del II Congrés de les Dones de Barcelona:

1.1. El fil conductor:

“Les dones com agents de transformació de la ciutat”

Al llarg de la història, les dones, han participat en la construcció, la cura i la transformació de nostra ciutat, des d'un ventall d'àmbits i activitats molt més ampli del que tradicionalment s'ha reconegut.

És per això que en aquest II Congrés de les Dones de Barcelona volem treballar perquè les dones esdevinguin subjectes de ple dret. És a dir, reconèixer els seus drets i els seus deures, cal situar-les en el centre de les decisions, tant per atendre'n les necessitats com per aprofitar-ne el coneixement i el saber.

En aquest II Congrés volem aprofundir, entre d'altres, en dos aspectes d'aquesta diversitat: els diferents cicles de vida de les dones; marcats per les edats, i la diversitat de procedències de les dones.

Volem que la perspectiva de les dones estigui present en el conjunt de les polítiques públiques municipals. I això només ho podrem fer amb la teva participació: **I tu, què proposes?**

2. Els eixos temàtics: Apunts pel debat

El fil conductor del II Congrés de les Dones de Barcelona és: *Les dones com a agents de transformació de la ciutat de Barcelona.*

Aquesta idea la treballarem a través de quatre ponències:

- Les dones transformen des de **la ciutadania**
- Les dones transformen des del **temps i els treballs**
- Les dones transformen des de **la cultura**
- Les dones transformem **els espais de la ciutat per a la vida quotidiana**

Cada ponència engloba múltiples temes d'interès per a les dones, és a dir, que temes tant importants com; la violència masclista, la cura de les persones, la salut i la qualitat de vida, entre d'altres, es podran debatre des de qualsevol dels eixos temàtics.

Per debatre els quatre eixos temàtics disposem de quatre ponències que porten per títol **Apunts per al debat** i que tenen la següent estructura:

1a part: Explicació conceptual sobre el significat de l'eix temàtic

2ª part: Descripció de la situació actual a Barcelona

3ª part: Les transformacions que calen des del punt de vista de les dones

Aquestes quatre ponències han estat encarregades a expertes en la matèria. Totes elles combinen capacitat, rigor i compromís i estan vinculades amb el moviment de dones de la ciutat.

- Les dones transformen des de **la ciutadania**: Sra. **Encarna Bodelón**, professora –de Filosofia del Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona. Co-directora del Màster en Polítiques d'Igualtat de gènere: agents d'igualtat. Membre de l'entitat Dones Juristes.

4

- Les dones transformen des del **temps i els treballs**: **Sra. Cristina Carrasco**, professora del Departament de Teoria Econòmica de la Universitat de Barcelona on forma part del grup de recerca sobre feines i gènere. Impulsora del grup de Dones i Treballs de l'entitat Ca la Dona. I la **Sra. Teresa Torns**, Professora titular de Sociologia a la Universitat autònoma de Barcelona. Durant més d'una dècada coordinadora del Grup Dona del Consell de Benestar Social.
- Les dones transformen des de **la cultura**: **Sra. Marta Darder**, artista i gestora cultural, i curadora de la Mostra d'Art de dones FEM ART, de Ca la Dona.
- Les dones transformen des dels **espais de la ciutat per a la vida quotidiana**: **Sra. Zaida Muxí**, Doctora arquitecta, amb la col·laboració de Roser Casanovas .

Aquestes ponències serviran per iniciar el debat durant el procés participatiu (presencial i online).
Del resultat de les propostes recollides al llarg del procés participatiu i durant els dies de celebració del congrés, s'elaboraran les línies estratègiques del futur Pla Municipal per a les Dones 2011-2014

APUNTS PEL DEBAT

Eix temàtic 1: Les dons transformem des de la ciutadania

Autora: Encarna Bodelón

En este proceso, la ciudad global se reconfigura como un espacio en parte desnacionalizado que permite reinventar parcialmente la ciudadanía. Esta reinención desvía la naturaleza efectiva de la ciudadanía desde sus aspectos formales, la nacionalidad estrictamente definida en los códigos (...) De hecho, interpreto estas formas de acción política como un movimiento por el ejercicio de la ciudadanía que gira en torno a la reclamación de nuevos derechos. No se trata exclusiva o necesariamente de prácticas urbanas. Pero es sobre todo en las grandes ciudades donde podemos observar simultáneamente las mayores desigualdades y las condiciones que se avienen mejor con estas prácticas ciudadanas. Además, en las ciudades globales estas prácticas conllevan también la posibilidad de emplear directamente formas estratégicas de poder, algo que considero significativo en un contexto progresivamente privatizado, globalizado y escurridizo¹.

La ciutadania de les dones s'ha desenvolupat en el context d'un model de ciutadania i drets androcèntrics. En els dos últims segles les dones han denunciat les mancances d'un model de ciutadania construït, entre altres, sobre l'exclusió de gènere. A finals del segle XVIII es va generar una nova forma d'excloure les dones. Les noves formes de ciutadania partien del reconeixement de drets civils i polítics. El reconeixement d'aquests drets es va negar totalment i/o parcialment a les dones fins al segle XX, principalment a través de la institució del matrimoni, i de la idea que als homes pertocava l'esfera pública i a les dones l'esfera domèstica o privada, on els drets no hi tenien lloc. Durant molts anys les noves cartes de drets i constitucions van legitimar l'absència de

¹ Sassen, Saskia, (2003). *Contra geografías de la globalización. Género y ciudadanía en los circuitos transfronterizos*, Traficantes de sueños, Madrid. (p. 90)

6

les dones de la dimensió política i civil de la ciutadania, de la presència en la vida política institucionalitzada pels estats liberals. La lluita pels drets civils i polítics de les dones i el seu posterior reconeixement no van acabar amb les limitacions de la ciutadania per les dones. Des de principis del segle XX, la dimensió social de la ciutadania, el reconeixement de drets socials, impulsat pels models d'estat del benestar, també es va veure clarament retallat a les dones². Els models d'estat del benestar van connectar al llarg del segle XX el reconeixement dels drets socials amb un model de treball productiu prototípicament masculí.

Les polítiques de *welfare* van tenir una doble cara. Per una banda, van suposar un gran avenç respecte de les polítiques liberals, però a la vegada van marcar els límits dels debats distributiu i de lluita contra la subordinació sexual. D'aquesta forma, en els estats del benestar es produeix una incorporació de les dones als drets civils, polítics i socials de ciutadania, però una incorporació marcada pel requeriment d'assimilació de les dones a un model de ciutadà masculí.

En el context de la concepció de la ciutadania vinculada al l'estat del benestar l'exclusió de les dones s'ha definit com un problema de discriminació, de manca d'accés als recursos i les oportunitats. Aquestes concepcions de la ciutadania no es plantegen que la permanent exclusió de les dones indica un fracàs del model de ciutadania. El model de ciutadania del estats del benestar, que donava continuïtat a la idea de família formada per un cap de família que proveïa els ingressos i una mestressa de casa que es feia càrrec de la cura de tota la unitat familiar i restava allunyada del mercat de treball, no va ser qüestionat per la permanent «discriminació» que patien les dones. Ara bé, definir l'exclusió de gènere en termes de «discriminació» i no d'opressió, de fracàs de tot un model, planteja moltes insuficiències: la discriminació és un concepte que individualitza el problema, que converteix en un problema les persones excloses. El concepte de discriminació va tractar les dones com a víctimes de situacions individuals i no

² Sainsbury, Diana, (ed) (1996), *Gender, Equality and Welfare States*, Cambridge, University Press, Cambridge.

7

com l'exemple del fracàs d'una forma d'entendre l'organització social, com l'exemple de les insuficiències de la ciutadania liberal i de l'existència d'opressions no abordades.

El ple reconeixement dels drets de ciutadania de les dones es pot abordar des de perspectives diferents, que resumirem en tres models:

a) *La incorporació de les dones als models tradicionals de ciutadania.* Aquest model és el que podríem identificar amb les posicions del feminisme liberal, amb la reivindicació del reconeixement de la ciutadania femenina i afegir les dones a les construccions de la ciutadania existents. És un model que històricament ha permès a les dones assolir fites molt importants, com el reconeixement del dret de vot. Ara bé, és també un model que s'ha mostrat insuficient per situar l'experiència de vida de les dones, que deixa fora de l'articulació dels drets gran part de les dones.

b) *La redefinició de la ciutadania des de la reivindicació d'un nou universalisme sexualment neutral.* Les propostes d'aquells i aquelles que creuen que el model actual de ciutadania és insuficient però que aquestes insuficiències es poden superar pensant des d'un subjecte sexualment neutral estan en aquesta línia. Moltes de les crítiques contemporànies als models liberals de ciutadania no plantegen el problema de gènere i amb això continuen amagant que els models falsament universalistes no inclouen les dones.

c) *El reconeixement de les dones, per construir un model universal i divers de ciutadania.* En aquest cas la construcció d'un nou model de ciutadania universal i global es basa en el reconeixement, en la incorporació de la diversitat humana i, en concret, en el reconeixement de l'experiència de les dones a l'hora de definir els drets. Així, per exemple, Ana Rubio afirma:

Sólo restituyendo a las mujeres en la plena ciudadanía través de la democracia paritaria y transformando el concepto de representación política, así como revisando la división sexual del trabajo se logrará un cambio radical en el reparto de roles sociales por razón del sexo. Si estos

8

cambios estructurales no se producen, las políticas actuales en materia de igualdad serán el instrumento que cree el espejismo de un avance³

Es tracta d'un tipus de ciutadania basat en un universalisme que accepta la diversitat i la diferència i cerca una nova articulació «entre allò que és universal i allò que és particular». L'universalisme és entès així no com una falsa imparcialitat, sinó com un compromís amb el valor i la participació iguals de tothom⁴.

Les crítiques feministes als models tradicionals de ciutadania es caracteritzen per trencar la separació patriarcal entre l'esfera pública i l'esfera privada i per denunciar com la construcció d'aquesta separació va permetre desvincular les dones dels models de ciutadania pública⁵. Els efectes de les relacions entre l'esfera pública i privada es veuen clarament quan entenem que una part de les limitacions que tenen les dones per a la seva participació en l'esfera pública deriva dels papers que els són assignats en l'esfera privada; la ciutadania pública pren la seva significació per les dones i arrossega la seva situació de no ciutadanes en l'esfera privada.

El significat que hem donat al concepte de ciutadania és deutor d'aquesta relació amb el món públic: l'articulació de la ciutadania al voltant d'un concepte de drets els que adreça com a relacions basades en un paradigma social individualista i descontextualitzat.

Repensar la ciutadania des del feminisme implica, per tant, diferents elements: a) En primer lloc, *trencar l'estructura dual de la ciutadania*. Avançar cap a un model de ciutadania per a les dones i per a tota la societat que posi en qüestió l'estructura social patriarcal moderna, basada en la

³ Ana Rubio, (2005) *Ciudadanía y sociedad civil: avanzar en la igualdad desde la política*, en: http://www.malagahorizonte2012.es/subidas/archivos/ara_101.pdf (p.20)

⁴ Mouffe, Chantal. (1993). *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*, Ed. Paidós, Barcelona. I també Young, Iris Marion (1990). *Justice and the Politics of Difference*, Princeton, University Press, Princeton

⁵ Pateman, Carol. (1989) *The Disorder of Women*. Polity Press, Cambridge

9

dicotomia de l'esfera pública i privada. b) En segon lloc, *articular un model de ciutadania plural i diversa*, que expressi la diversitat humana i, concretament, la diversitat de les dones i les seves necessitats. c) En tercer lloc, *passar de la ciutadania a la «cuidadania»*. Desenvolupar unes relacions de ciutadania que s'articulin des d'una estructura de drets que permeti reconèixer la vinculació dels éssers humans i les seves necessitats de relació i cura, allò que una part del feminisme ja ha anomenat una nova «cuidadania».

L'espai urbà, la ciutat, es considera avui dia com un espai privilegiat per desenvolupar un concepte divers de ciutadania i com un espai que ofereix a les dones la possibilitat de construir una ciutadania en femení. A la ciutat tots els temps, els treballs i les relacions de la vida quotidiana es produeixen en un sol espai, sense la fèrria distinció entre les esferes pública i privada. S'hi produeix la relació entre les persones que hi vivim, i es manifesta la diversitat de contextos, desitjos i necessitats. L'àmbit de la ciutat ofereix la possibilitat de fer visible les experiències de les dones, que a d'altres nivells semblen irrellevants políticament. Participar, i expressar totes les necessitats i les demandes que són fruit de la vida quotidiana a la ciutat fa possible ampliar la noció de ciutadania, tot transformant-la, no només per a les dones, sinó per a tota la població.

A l'hora de promoure aquests canvis en el context de la ciutat, en el context de la ciutat de Barcelona aquestes demandes les podem vincular a diferents intervencions.

1. EL TRENCAMENT AMB L'ESTRUCTURA DUAL DE LA CIUTADANIA

El trencament amb l'estructura dual tradicional de la ciutadania implica el reconeixement d'aquells que han quedat fora d'allò definit com a espai públic ⁶. La ciutat s'ha construït els últims

⁶ Lister, Ruth, (2003). *Citizenship. Feminist Perspectives*, Palgrave Macmillan, New York.

10

segles com un espai públic de relació, però entre els espais públics hi ha espais privats; els espais públics són impensables sense un model d'espai privat.

Les polítiques de la ciutat poden fer visible l'espai privat en el qual s'han situat les vides de moltes dones; en aquest sentit, una nova ciutadania requereix intervencions adreçades a diferents nivells.

a) Cal feminitzar la política a la ciutat de Barcelona des de les aportacions dels moviments de dones. Cal incloure la política feminista com un eix imprescindible en la política local. Les polítiques de dones poden ser un exemple de com és possible renovar les polítiques públiques des de la participació directa de la ciutadania.

b) Cal transversalitzar a tota la política municipal l'eix de gènere. La reflexió de gènere ha d'incorporar totes les polítiques municipals per fer efectiva una nova ciutadania per a les dones.

c) Cal convertir els drets de les dones en drets exigibles, com ho són els drets tradicionalment vinculats a l'espai públic.

d) Cal garantir l'aplicació de la legislació promoguda en l'àmbit internacional, nacional i autonòmic per fer efectiu el dret a la igualtat de les dones. La institucionalització de la paritat política i dels principis d'igualtat efectiva en tots els àmbits de l'administració local. Cal garantir la presència paritària de les dones en tots els òrgans de govern de la ciutat de Barcelona i en totes seves polítiques públiques.

e) Cal continuar amb l'extensió de les prestacions i els drets més enllà de l'estatus jurídic de situació «legal» o «il·legal».

f) Cal vetllar per a l'eliminació de totes les formes de violència contra les dones.

g) Cal fer visible l'estructura de gènere dels pressupostos públics i dissenyar pressupostos no androcèntrics.

11

2. UN MODEL DE CIUTADANIA PLURAL I DIVERSA PER A LES DONES, PER A TOTHOM

En el context de la ciutat, el desenvolupament de la plena ciutadania de les dones es troba clarament vinculat al reconeixement de la diversitat de les dones i les seves experiències. Això implica garantir l'igual accés en la diversitat als drets per a les dones.

Des d'aquesta perspectiva, les intervencions diverses per part de diferents col·lectius de dones o diferents dones, no impliquen afirmar una mancança, sinó afirmar que el model tradicional d'assignació de drets i prestacions no ha tingut en compte les necessitats diverses de les dones. D'aquesta manera, la diversitat de les dones ens ajuda a construir un nou subjecte de drets, un subjecte que no es caracteritza per allò que li manca respecte del model, sinó per ser una part més del nou model de ciutadania.

Les polítiques de dones han de liderar el reconeixement de les aportacions a les nostres societats de les dones immigrants i lluitar contra els prejudicis i les discriminacions de les quals són objecte; defensar el dret a la ciutadania de les dones «no estàndards» i dones amb capacitats diverses; garantir els drets de les dones grans, de les dones lesbianes; lluitar contra les situacions d'exclusió social patides per les dones; donar suport a dones soles amb fills, a dones empresonades i expreses; reconèixer les aportacions de les dones gitanes, etc.

Una ciutadania enclavada en la perspectiva de gènere ens permet fer conscient la població que les accions específiques i/o diverses no són «discriminacions positives» sinó formes de construir la igualtat efectiva. El rebuig a la desigualtat social i l'exclusió de gènere implica lluitar contra la desigualtat sexual estructural que patim les dones. Des d'aquesta perspectiva, la lluita contra la discriminació no és quelcom puntual i individual, sinó una estratègia per fer visible la presència de vectors de dominació sexual.

12

3. DE LA CIUTADANIA A LA «CUIDADANIA»: UNA CIUTADANIA EN CLAU DE GÈNERE

L'accés als drets des de l'experiència de les dones significa incloure en els drets que garanteix la ciutat de Barcelona i els seus serveis les necessitats de les dones. Reconfigurar els drets per incloure la vida de les dones implica incorporar la ciutadania, la xarxa de relacions, els valors i les capacitats desenvolupades per les dones.

D'aquesta forma espais i relacions pensats com a relacions o espais no polítics, on no arriba la ciutadania, passen des del concepte de «cuidadania» a ser espais i relacions polítics.

En aquest sentit, les jornades del grup Dones i Treballs celebrades a Ca la Dona l'any 2007 afirmaren:

La cura té a veure amb la sostenibilitat de la vida, el benestar de les persones i amb la manera com cobrim les necessitats bàsiques quotidianes: subsistència, protecció, afecte, coneixement, participació, descans, creativitat, identitat, llibertat... Volem posar en el centre de la vida les persones. Entenem la cuidadania com la responsabilitat social i compartida per la cura de la vida humana. I per nosaltres això és fer política. En aquestes jornades cerquem reforçar l'acció política de les dones, crear un espai per reflexionar sobre la cuidadania i la sostenibilitat i compartir reflexions i experiències entre dones.

APUNTS PEL DEBAT

Eix temàtic 2: Les dones transformem des de la cultura

Autora: Marta Darder

PORTA'M A L'HORT

O

Les dones transformem des de les cultures

No pises la semilla. En ella está todo el universo.

LAURA ESQUIVEL, *Íntimas succulencias:*

Tratado filosófico de cocina, 1998.

—Àvia, porta'm a l'hort. Ensenya'm les cebes, els naps, els tomàquets, els enciams, les bledes. Com fas que creixin tan verdes, grans i bones?

—*Com ho faig?! Poc que sabria dir-t'ho. Jo els parlo, les toco, les escolto,*

les cuido i elles agraeixen l'aigua fresca.

**VALORAR / qüestionar, MOSTRAR / ampliar,
CULTURES
reivindicar / TRANSFORMAR**

Valorar, mostrar, transformar des de nosaltres mateixes per canviar la cultura de totes i tots cap a una ciutadania fonamentada en el respecte i la convivència. Valorar per transformar des de dues posicions: mostrar i reivindicar.

VALORAR / Qüestionar

Qüestionar i dubtar del que ens han dit que és cultura. Què és cultura? Per què? Què entenem per cultura? Què creiem que inclou el terme cultura? Què ens han dit que significa? Quan pensem en la cultura les imatges que ens vénen —o ens haurien de venir— són les galetes de la mare, les veus d'Hildegarda de Bingen, les cançons de Bebe, el meravellós bigoti de Frida Kahlo, les llimones de l'hort de la Natàlia, les ganyotes d'Ana Mendieta, els macarrons de l'àvia, les rastes, els contes, les llegendes, la roba, el com em moc, com em relaciono, la cura que tinc pels altres, i tantes altres coses. La diversitat és immensa i és una font de riquesa. Qüestionar per poder obrir camps de treball i valorar aquells aspectes que ens interessin, inquietin i que necessitem.

Qüestionar temàtiques universalistes, estereotips dogmàtics, identitats immobilistes, maneres de fer, estructures socials de la cultura patriarcal que situa les dones en la marginalitat. Analitzar l'ús del llenguatge on el silenci o la no menció és exclouent per sistema. Reconèixer la construcció d'estereotips als anuncis, als films tradicionals, als mitjans de comunicació. Interrogar alguns costums tradicionals i dogmes globals que col·loquen el col·lectiu femení en el mutisme, la invisibilitat i/o la submissió. Observar ensenyances familiars, acadèmiques, socials o temàtiques enquistades en les arts que sotmeten les dones a amagar els seus somnis, els fers quotidians i les il·lusions. Qüestionar, dubtar d'allò que ens diuen que és cultura per valorar què és per a nosaltres.

Valorar, de les dones, per exemple, la capacitat de treball participatiu; la importància de les actituds relacionals alimentades des de tots els temps, ja sigui en la vida quotidiana o en espais socials; els treballs de cura familiars i/o veïnals; els coneixements culinaris, els de medicina natural, les arts; la memòria intergeneracional dels fets, dels valors, dels drets i deures, del respecte, de la convivència.

Valorar a més la necessitat que sigui reconegut per la societat, reproduït, sumat als fers de la vida social com a model a seguir per aconseguir una millora en la vida de totes i tots.

Valorar la participació de les ciutadanes barcelonines en la transformació social i en la construcció de la ciutat (reconèixer els propis sabers, coneixements i valors). Qüestionar, analitzar i reflexionar en clau de gènere la cultura dominant (tallers als barris amb expertes). Valorar la llengua com a eina de transformació de la realitat (afavorir l'ús "a més de les formes dobles, genèriques, col·lectives o neutres, també dels noms d'oficis, càrrecs i professions; exigir el compliment de la normativa del llenguatge no-sexista"). Fer valer el potencial de les aptituds específiques de totes les dones (grans, joves, de procedències

diverses...). Fomentar l'intercanvi i la relació horitzontal (reflexionar sobre les dinàmiques de participació de les dones).

MOSTRAR / Ampliar

Acotar per ampliar i tenir espai per mostrar. Concretar què és cultura és una tasca difícil, infinita —si volem—, canviant tant per la seva evolució a través del temps com per l'amplitud en la contemporaneïtat. Ara per ara, fem visible què entenem per cultura des d'una visió àmplia del terme, i transformem-la des de les cultures i amb les cultures amb una visió crítica de dones. Per acotar el terme visitem el sentit etimològic del mot que ens ajuda a construir un discurs inclusiu davant el bombardeig exclusivista i discriminatori a què estem acostumades als mitjans de comunicació, a la publicitat, als estudis acadèmics, etc.

Cultura, del llatí *cultura*, -ae (de *colo*) significa 'cultivar la terra, l'esperit, l'ànima; tenir cura de la terra, tenir cura per fer créixer i recollir els fruits'.

Si fem una digressió progressiva, una desviació subjectiva del terme i duem el sentit cap al camp que ens ocupa, és a dir, cap a la ciutat, podem dir que *cultura*, entre altres coses, és:

'tenir cura de la ciutat, fer créixer amb la cura la ciutat, buscar noves vies de convivència i de respecte mitjançant la ciutadania, recollir-ne els fruits, procurar la sostenibilitat també a través de la cura'.

Tenir cura és un art. L'art de la cura té molt present que un dels factors més importants del mateix art és el COM es té cura.

Tenir cura de com es fan les coses i fer-les com volem per transformar la realitat. Aquesta cura duta a terme amb una inversió de moltes hores i coneixements és imprescindible per a la ciutat, i, en canvi, és invisible i discriminada. Per fer visibles aspectes específics de la cultura de les dones, els seus desigs, inquietuds i sabers cal incidir en el procés d'empoderament. Aconseguir que cada una de nosaltres digui allò que vol amb llibertat i convenciment. Com diu l'Ester, la cultura és contranatura, és un posar ordre humà en la natura, endreçar. I també procurar desordre voluntari; una nova endreça, vies noves i/o pràctiques ja existents posades a la llum.

17

Mostrar per fer visible. Mostrar valors, fets i accions cabdals de les cultures del dia a dia que ens identifiquen, ens fan créixer i ens ajuden a recollir-ne els fruits en benefici de totes i tots. Fer visible la cultura de la pau, la de la vida; la capacitat de vetllar per; el coratge d'afrontar els contratemps; la destresa de dominar els temporals. Ocupar espais nous per mostrar amb més força; sortir i envair llocs que ens pertoquen. Mostrar des d'haver valorat i en la recerca de la transformació.

Acotar el terme cultura esdevé un acte d'amplitud. La cultura es multiplica en cultures. S'il·lumina camps de treball, horts i cuines (també en sentit simbòlic), dels quals les dones són coneixedores i sàvies:

Des de l'art de la cura, la cultura és cultures. Les dones hem de mostrar la importància de com tenim cura a la vida quotidiana i a la pública. Fer patents les capacitats pròpies. Mostar i reclamar també, per extensió, la necessitat i el dret a la coeducació, a l'alfabetització multimèdia, a l'esport, al treball amb les cultures migrades, als intercanvis i a l'enriquiment mutu des de la diversitat.

Les dones de la ciutat de Barcelona han exercit sempre un paper imprescindible en la transformació de la vida cultural. Cal insistir en fer visible la memòria històrica (els moviments de dones, les entitats, les lluites alternatives i la suma de forces), els sabers, els coneixements, les qualitats de totes les dones des d'una perspectiva àmplia de la cultura. Investigar, mostrar i reclamar el reconeixement dels referents dones i dels fets històrics de les dones (xerrades, exposicions i difusió). Fer visibles les formes de fer i les xarxes existents que sumen esforços. Potenciar l'Observatori de les Dones amb recursos. Difondre la necessitat d'un canvi cap a la igualtat. "Fomentar la creació i garantir el manteniment dels mitjans de comunicació alternatius i les noves tecnologies als districtes, com a eines imprescindibles per a les ciutadanes". (Televisió per internet als barris produïda per les mateixes veïnes).

Reivindicar / TRANSFORMAR

Les dones transformem des de la cultura, les dones transformen la cultura, com em va assenyalar la Bea Porqueres, o les dones transformem des de les cultures. Totes hem de poder dir des de nosaltres mateixes. S'ha de procurar transformar des del que cada dona cregui necessari. Ampliant temàtiques i possibilitats. Si afavorim un espai i un ambient idonis per tal que no tinguem por, ni ens autocensurem, infinitat d'aspectes de les nostres cultures que a les altres se'ns escapen aniran sorprenent-nos i enriquint-nos.

Seguir els impulsos, rebatre les censures que ens impedeixen realitzar els desigs, són un camí propici per al canvi i l'evolució. Per petit que sigui un somni, una voluntat de fer d'una altra manera al que ens han dit, és important tenir-los en compte i perseguir-los; les coses petites transformen l'entorn i, com una taca d'oli, afavoreixen una millora en la qualitat de vida. Aprofitar les oportunitats i cultivar la capacitat de reacció, el criteri propi; incentivar la construcció des de noves perspectives, modificar allò que ens coarta, trencar les tanques per transformar el dins i el fora.

Somniem en allò que volem i ho aconseguirem; deixem volar la imaginació i perseverem en mostrar com sustentem la família, la capacitat d'escriure poemes, la cura que posem a servir un te, les puntes de coixí, les paraules d'encoratjament quan algú té por, el valor per sanar malalties, la carícia d'ànims a una amiga, la resistència en les guerres, el temps d'espera en l'al·letament, el valor d'afrontar la violació, la paciència en el creixement, el recolzament en la lluita per les llibertats, les capacitats d'adaptació, la força per tornar a aixecar-nos, el riure entre amigues, la sensació de llibertat quan saltem la tanca.

Les ciutadanes de Barcelona transformem des de la necessitat d'incidir en l'amplitud de mires i en la diversitat de perspectives. Cal seguir exigint l'escola com a eina de transformació de consciències i augmentar la formació permanent en clau de gènere en tots els àmbits (treball en la diversitat, en la coeducació, en la flexibilitat horària; seguir revisant els programes de coneixements i d'activitats des d'una perspectiva plural i d'igualtat). Exigir una política dels mitjans de comunicació amb perspectiva de gènere (amb visibilitat institucional de la diversitat de les formes de fer i sentir de les dones; intervenir en la construcció de les informacions i en els programes de ficció; ser productores de continguts). Exigir unes polítiques culturals plurals, que feminitzin els conceptes, els continguts i les activitats cap a la recerca de la igualtat (incorporar la dimensió d'igualtat d'oportunitats a les arts). Augmentar la presència de dones en tot el procés de la cultura pública.

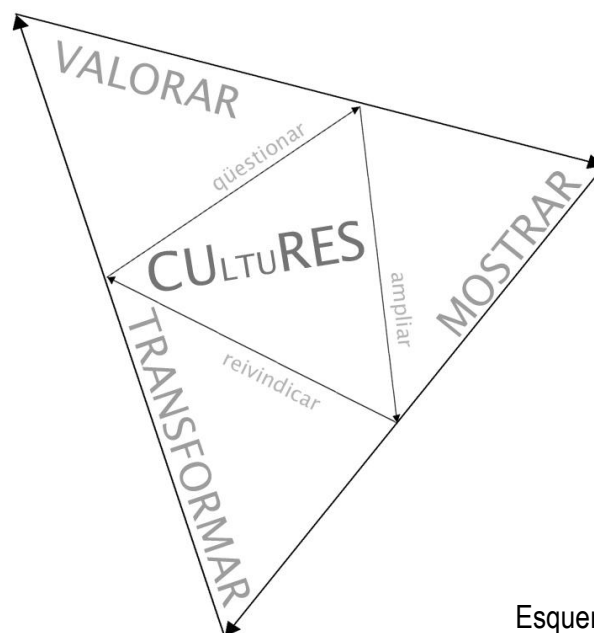
Per transformar, valorem i mostrem.

A través del diàleg i la discussió. Entre generacions. En la revisió del llenguatge en clau de gènere. En la construcció d'identitats, en l'anàlisi dels estereotips, en la visibilitat de les dones en actes públics i en els mitjans de comunicació. En la visibilitat de l'art de la cura i el reconeixement i respecte en l'àmbit social, moral, laboral. En la lluita per a la igualtat d'oportunitats i el reconeixement de les diferents cures i cultures.

Fent visible de forma pública les activitats, els sabers, els coneixements, les creences, les formes de fer de les cultures de les dones. Les arts de la cura, de la cuina, de la

música, de les relacions. Les noves maneres d'usos de la llengua, les necessitats de les programacions culturals.

Reivindicant actituds pròpies que afavoreixen la convivència i el respecte, dinàmiques participatives, estratègies relacionals, recerca de consens, les capacitats de mediació, espais de llibertat on es pugui opinar sense discriminació, la normalització lingüística des del punt de vista de gènere (textos, programacions, cartells...), les aptituds de transformació social...

Esquema-llavor de les CULTURES.

Jugar i arriscar. Anar a l'hort i recollir les llavors. No trepitjar-les per tornar a sembrar. Riure o jugar o treballar des d'un sentit lúdic del fer també són formes serioses de valorar, mostrar, reivindicar per transformar la ciutat cap a un concepte de cultura immers en la ciutadania.

APUNTS PEL DEBAT

Eix temàtic 3: Les dones transformem des dels temps i els treballs

Autores: Cristina Carrasco i Teresa Torns

Tant el de temps com el de treball són conceptes que han estat segrestats històricament per la ideologia productivista de les societats industrials i, en conseqüència, el seu significat s'ha empobrit en remetre's a la producció assalariada o tenir-la com a referent. És en aquest sentit que ens sembla fonamental centrar-nos en aquesta ponència en una reflexió sobre aquests dos conceptes, que en la seva expressió aplicada determinen i dibuixen de forma important la vida de les dones.

1. Aproximació conceptual

Treball i treball de cuidar persones.

Si entenem per treball la participació humana en els processos de producció de béns i serveis necessaris per a la satisfacció de les necessitats humanes, llavors el concepte de treball va molt més enllà de l'òptica reduccionista que en té l'economia. Segons l'economia i la resta de les ciències socials, el treball és una activitat remunerada; per tant, es fa referència a ocupació o autoocupació, que és un tipus de treball. Però exclou altres tipus de treballs absolutament necessaris per a la sostenibilitat de la vida humana, com el treball domèstic i el de cuidar persones, o absolutament necessaris per a la cohesió social, com el treball de participació ciutadana.

L'ocupació ha estat concebuda des dels orígens de les societats industrials com l'activitat central de la vida, la qual ha marcat els horaris, les jornades i la vida de les persones. En les societats capitalistes en què vivim, l'ocupació és la principal font d'ingressos per a una part important de la població. A més, l'ocupació també significa representació social i genera drets de ciutadania. D'aquesta manera, s'ha anat donant valor a aquesta activitat mercantil i amagant la resta dels treballs.

El treball domèstic i de cuidar persones implica la producció d'una sèrie de béns i serveis (menjar, roba rentada i planxada, casa neta, etc.), però també tenir cura directament de les

persones. Aquesta última activitat segurament és la que presenta més dificultats d'organització i requereix de més dosis d'energies emocionals.

Ara bé, les necessitats de cura de les persones estan íntimament lligades a la idea de dependència. Però el concepte de dependència que habitualment s'utilitza n'és una versió restringida que s'ha reduït a les persones ancianes o amb alguna minusvalidesa. No obstant això, la dependència humana —de dones i homes— no és cap cosa específica de determinats grups de població, sinó que és la representació de la nostra vulnerabilitat; és quelcom inherent a la condició humana i, per tant, intrínsecament universal: tothom és dependent i necessita que el cuidin, encara que, naturalment, de maneres diferents depenent del moment del cicle vital (dependències biològiques, econòmiques, emocionals, etc.). Malgrat que en determinats períodes de la vida pot ser, fins i tot, que hom no requereixi cures físiques o econòmiques, sempre cal l'atenció emocional, fins i tot en aquells adults sans i feliços i aparentment autònoms. Per tant, si la dependència és universal, els treballs de cuidar persones són inevitables.

En conseqüència, identificar, donar nom i fer visible la necessitat de cuidar persones per a la sostenibilitat de la vida humana, ens duu a dues temàtiques bàsiques sobre les quals hauríem de reflexionar. La primera té a veure amb la necessitat que té la producció de mercat del treball no remunerat, ja que la possibilitat de disposar de força de treball en depèn. Només l'enorme quantitat de treball domèstic i de cuidar persones que s'està portant a terme fa possible que el sistema econòmic pugui continuar funcionant.

I la segona té relació amb la universalitat de la dependència i cuidar persones. Deixar el treball de cuidar persones en mans de les dones és una de les principals fonts de desigualtats entre dones i homes i una de les raons de la pobresa específica de les dones. El treball de cuidar persones pot implicar molt temps i energies, i no sempre és satisfactori; especialment quan es cuiden persones ancianes i/o discapacitades. Si la dependència és universal i afecta tota la població, caldria considerar-lo un tema social i polític i no «un assumpte de dones». Per tant, caldria reflexionar sobre l'organització social de la cura de les persones, sobre quines haurien de ser les demandes socials, sobre com eliminar una tradició i una ideologia familista l'èxit principal de la qual és que les dones mateix hagin acceptat el paper de cuidadores de «forma voluntària, patint en silenci» i sobre com cal esborrar de la consciència col·lectiva que el treball de cuidar algú correspon a l'espai privat. Mentre es mantingui aquesta noció de correspondència a l'espai privat, serà inevitable que en l'imaginari col·lectiu se segueixi associant aquest treball a l'esclavitud i s'estengui aquesta noció a les dones que porten a terme el treball quan aquest es mercantilitza.

En qualsevol cas, caldria assenyalar que les dones amb més qualificació mercantil i ocupacions de més qualitat, tenen més possibilitats de gestionar el seu temps (tret, tal vegada, dels alts

càrrecs) i, sobretot, gràcies al seu poder adquisitiu més gran, tenen més possibilitats d'externalitzar part del seu treball domèstic i de tenir cura dels seus.

Concepte de temps

El concepte de temps està íntimament lligat als treballs. De les problemàtiques específiques que es manifesten en relació amb els temps, ens sembla important destacar-ne tres:

a) En primer lloc, s'ha de destacar que el temps industrial és un temps de rellotge, un temps cronometrat en hores totes iguals, un temps objectiu mesurable en unitats físiques. Ara bé, des que el temps es comença a estudiar des d'una perspectiva de gènere, comença a fer-se visible el seu caràcter pluridimensional. D'una banda, el temps té una dimensió quantitativa (la més coneguda), la qual respon al mesurament tradicional en hores de la producció mercantil. Però també hi ha dimensions difícilment quantificables, per exemple, en el treball de tenir cura de persones, el temps de gestió, d'organització; el temps de vigilància, d'«estar atenta a», accessibilitat, disponibilitat. Una altra dimensió del temps difícilment quantificable és la distribució al llarg del dia en les diferents activitats i les tensions que moltes vegades comporta l'intentar fer compatibles els diferents horaris. Per exemple, com es pot mesurar la tensió de sortir corrents de la feina per poder arribar al col·legi a les cinc de la tarda per recollir-ne la criatura? Això es lliga a la dimensió relacional del temps. És a dir, moltes activitats es duen a terme en conjunt amb altres persones, ja siguin de treball de cuidar algú, d'oci, etc.; per tant, el tema és de coincidència, d'organització dels temps i espais.

No obstant això, a pesar dels problemes que presenta el temps com a element multidimensional, es pot afirmar que els estudis sobre els temps i el mesurament de l'ús del temps han afavorit i permès fer evident: a) l'existència del treball domèstic i del treball de tenir cura de les persones; b) les enormes desigualtats entre dones i homes en la distribució dels treballs i en la càrrega global de treball; c) la doble jornada i doble presència de les dones adultes; i d) la variabilitat dels treballs no remunerats al llarg del cicle vital.

b) Una segona temàtica té a veure amb els diferents objectius del treball mercantil i del treball domèstic i de cuidar persones. Aquest darrer està orientat a la cura i el benestar de les persones; per tant, el temps que necessita no està regit per una lògica productivista, tal com succeeix amb els temps del treball mercantil, l'objectiu del qual és l'obtenció de beneficis. A pesar que la producció industrial imposa uns temps molt rígids, en general les jornades i els horaris del treball de cuidar algú són més rígids, ja que estan condicionats per les necessitats de les persones.

Les diferents lògiques dels dos treballs s'evidencien i concreten en les seves diferents lògiques temporals, absolutament incompatibles. El temps industrial és concebut com a diacrònic, es desenvolupa al llarg del temps mesurat en hores. En canvi, el temps del treball domèstic i de tenir cura d'algú és sincrònic: es porta a terme, es gestiona i s'assumeix de forma simultània amb el treball de mercat: la coneguda doble jornada / presència, que té greus conseqüències en la salut psíquica i física de les dones. La gestió de la tasca de cuidar algú és molt complexa i crea moltes tensions, fins i tot quan la gestió és social. Però en les nostres societats aquesta gestió s'ha traslladat a les llars, on les dones tenen un poder de negociació molt més fràgil. Els conflictes personals i de relació que això implica estan aguditzant la violència contra les dones.

c) El tercer tema significatiu és la centralitat del temps de treball industrial. Des del desenvolupament de la indústria, són les jornades laborals les que han organitzat la vida i els projectes de vida de les persones. En funció de la jornada laboral s'ha organitzat la societat: la vida de les ciutats, l'oci, el comerç, etc., la qual cosa indica a què dona valor aquesta societat. Actualment els processos de flexibilització a favor de la producció de mercat, cada vegada més estesos en el mercat laboral i de formes cada vegada també més variades, estan afectant negativament les possibilitats de gestió i de realització dels treballs de cuidar persones, que, com ja s'ha dit, presenten en general fortes rigideses horàries.

Des dels moviments feministes i de dones s'ha anat plantejant la necessitat de desplaçar la centralitat de l'ocupació cap a les condicions de vida de les persones, enteses aquestes com a quelcom que va molt més enllà de la idea de benestar que habitualment es fa servir dintre de l'anomenat «estat de benestar». Inclou l'experiència de les dones en totes les dimensions de la vida, particularment aquella que té a veure amb el treball de cuidar persones. Però aquest canvi de paradigma no és fàcil i exigeix d'entrada que s'impedeixi que les empreses tinguin disponibilitat absoluta sobre el temps dels treballadors i les treballadores, que es plantegin mesures efectives de reducció del temps de treball i de reorganització de la jornada laboral.

2. Evolució i situació actual a Barcelona

Les dones en el mercat laboral: una mirada des del model masculí

L'anàlisi més habitual de la participació laboral de les dones ens duu a observar fonamentalment les taxes d'activitat, ocupació i atur i algunes condicions de contracte, jornada i ingressos. Observant les taxes d'activitat, no hi ha dubte que continua l'entrada progressiva i persistent de les dones barcelonines en el mercat de treball (taula 1). En aquests últims vuit anys, la taxa d'activitat femenina ha augmentat en deu punts percentuals i l'increment de la taxa d'ocupació encara ha estat més elevat (12 punts percentuals). També han augmentat les taxes masculines, tant d'activitat com d'ocupació, però en percentatges força menors.

No obstant això, la participació laboral femenina manté diferències significatives amb la participació masculina. De fet, la temporalitat i la parcialitat són característiques més pròpies de l'ocupació femenina. Per exemple, el 2006, en relació amb la jornada, el 21,0% de les dones barcelonines treballaven a temps parcial enfront del 5,1% dels homes. A més, si s'observa el temps mitjà de treball mercantil, els homes dedicaven 42 hores i 24 minuts setmanals a l'ocupació, mentre que les dones hi dedicaven 36 hores i sis minuts (6 hores i 18 minuts menys que els homes a la setmana). Es pot destacar que les diferències més grans en el temps que dedicaven dones i homes a l'ocupació es troben en dues franges concretes: la que va d'11 a 34 hores setmanals, en la qual se situa el 27,1% de les dones i el 9,4% dels homes, i la franja de més de 45 hores setmanals, en la qual se situa el 10,1% de les dones i el 25,0% dels homes.

Ara bé, la situació laboral manifestament desigual de les dones en relació amb els homes no vol pas dir que no hi hagi un sector de dones amb ocupació estable i més ben remunerat. Això no obstant, les diferències respecte als homes persisteixen també en «les bones» ocupacions, aspecte que es pot constatar tenint en compte les diferències salarials entre dones i homes.

La informació assenyala en conjunt que, malgrat la dinàmica creixent de l'ocupació femenina, les dones, en general, presenten una integració en el mercat laboral molt diferent a la participació masculina. La qüestió és saber si aquestes desigualtats són transitòries o si són estructurals. És a dir, a mesura que les dones es vagin incorporant a l'activitat mercantil, aniran desapareixent els problemes i les discriminacions que afecten el mercat laboral femení i, cada vegada més, aquestes s'aniran igualant als homes en la seva forma de participació en el treball de mercat, o en canvi es mantindran les desigualtats? El problema de fons que es planteja és si realment és possible aconseguir una igualtat total en l'ocupació sense un canvi profund en el model dominant, o, dit d'una altra manera, si és possible que les dones s'igualin als homes en la seva forma de participar en la societat: en el treball de mercat, en els càrrecs o llocs de poder, en l'ús de l'espai públic, etc.; que conquereixin aquells espais socials tradicionalment reservats als mascles i que gaudeixin de reconeixement i estatus social, sense que això alteri el model econòmic patriarcal en què vivim.

Treball i condicions de vida: la recuperació de l'experiència femenina

La situació de les dones barcelonines en el treball de mercat no és aliena a la seva participació en el treball no remunerat. Per això per interpretar la realitat des d'un concepte ampli de treball i analitzar la seva relació amb les condicions de vida, cal desenvolupar perspectives que recuperin aquelles activitats que han portat a terme tradicionalment les dones i són determinants en els estàndards de vida de la població.

Des de la mirada de les dones es planteja una dimensió de les condicions de vida que inclou aspectes fonamentals perquè la vida es desenvolupi en termes d'humanitat i que habitualment no es consideren en els estudis oficials: la satisfacció de necessitats de cures directes — corporals, emocionals, afectives— que tenen lloc bàsicament en l'àmbit de la llar. Aquesta perspectiva, que fa visibles i situa els treballs de cures com a element central del desenvolupament humà, va molt més allà de la idea d'igualtat d'oportunitats, ja que permet plantejar les responsabilitats reproductives com un tema social i polític de primer ordre, i no com un aspecte privat (de responsabilitat femenina). Una anàlisi de la situació sota aquesta nova mirada implica considerar les diferents activitats efectuades per dones i homes, analitzar les seves interrelacions i estudiar les seves repercussions (positives o negatives) en les condicions de vida de cadascú.

La informació de la taula 2 ens permet observar que el temps dedicat als treballs de la llar ha disminuït progressivament en el temps, que els homes han augmentat una mica la seva participació en aquest tipus de treball i que les dones, per tant, han reduït més del que els homes han incrementat. És a dir, aquesta reducció del temps dedicat al treball familiar domèstic per les dones no ha estat substituïda totalment per temps masculí, sinó també per temps mercantilitzat i segurament per temps de les àvies en el treball de cuidar els infants.

Les taules 3a, 3b i 3c mostren que la responsabilitat d'algunes de les tasques bàsiques de la llar continua sent majoritàriament femenina. I encara que la situació s'ha modificat una mica des de 1990, el canvi més important és que aquestes responsabilitats han passat de ser exclusives de les dones a ser compartides. Tot i que aquest seria el procés adequat, és difícil conèixer exactament el grau d'implicació de cada membre de la parella quan la resposta és que la responsabilitat és compartida. En qualsevol cas, en conjunt les dades reflecteixen que no s'ha superat la tradicional «especialització» en els treballs d'acord amb el sexe i que difícilment es pot acceptar la *hipòtesi de la integració* que oferia l'anàlisi anterior del mercat laboral.

Les taules 4 i 5 ofereixen informació sobre el temps de treball —mercantil i familiar domèstic— per rang d'edats; en el primer cas per a tota la població, i en el segon, per a aquella part de la població que fa els dos treballs. En primer lloc, s'observa que les dones treballen setmanalment aproximadament el mateix (o més) que els homes en tots els rangs d'edats, i que la diferència és important a partir dels 65 anys en la taula 4, és a dir quan s'abandona el treball de mercat. En segon lloc, com era d'esperar, la càrrega de treball més elevada té lloc entre els 24 i els 65 anys, que també és quan es manifesten les diferències més grans entre dones i homes tant en treball mercantil com en treball familiar domèstic. En tercer lloc, l'efecte del cicle vital sobre les dones es manifesta clarament en l'increment del temps dedicat a treball familiar domèstic quan passen de joves a adultes; canvi menys clar en el cas dels homes. Finalment, en les edats de més de 65 anys —en referència a tota la població— és quan es dedica més temps a les tasques de la llar. En el cas dels homes es deu segurament al fet que han canviat un treball per un altre: deixen de

26

participar en el mercat i assumeixen algunes tasques determinades a la llar; que no són aquelles considerades tradicionalment més femenines, com planxar o cosir. En el cas de les dones, caldria estudiar si en aquestes edats més grans augmenta el temps dedicat a cuidar tant els néts i les nétas com el cònjuge. Les dades no permeten especificar-ho.

Ara bé, participar en el mercat i portar a terme treballs de cuidar algú no és només un assumpte d'hores; és un problema molt més profund que té a veure amb objectius totalment diferents i contraposats, amb diferents condicions de treball, responsabilitats i dedicació. Tot això crea profundes tensions en les persones que els duen a terme i els assumeixen, majoritàriament dones. Tensions que han romàs ocultes en la mesura que el treball no remunerat ha restat com una cosa privada/domèstica aliena al món públic i no reconeguda com a aspecte fonamental en la sostenibilitat humana i el benestar de les persones. I encara que el nombre d'hores de feina no pugui reflectir les tensions que suposa haver-la de dur a terme, pot servir com a indicador de les desigualtats entre dones i homes en els diferents aspectes de la vida al llarg del cycle vital.

Les dades mostren que una característica del treball necessari de la llar és que no es porta a terme de forma homogènia i lineal durant tota la vida (com és habitual que s'exigeixi durant les edats actives en el treball de mercat), sinó que s'incrementa de forma important quan augmenta el nombre de persones de la llar i, en particular, quan hi ha presència de persones dependents. D'aquesta manera, existeixen períodes del cycle vital en què les tensions i els problemes d'organització del temps es poden tornar pràcticament insostenibles; situacions que precisament es donen en edats actives intermèdies i afecten fonamentalment les dones.

Assumir la responsabilitat de la cura i compaginar-la amb el treball remunerat guarda una estreta relació amb les condicions de vida. Encara que els diners i el temps no són pas elements totalment intercanviables, en aquest cas és important destacar que tenir cura de les persones requereix temps; temps que no estarà disponible per al treball de mercat, situació que en les nostres societats representa una penalització en ingressos. La incorporació creixent de les dones barcelonines al mercat laboral els ha permès un accés més gran a rendes monetàries, però, alhora, més conflictes d'organització del temps, en seguir acceptant-se socialment que cuidar les persones que ho necessiten és «un assumpte de dones».

En definitiva, l'anàlisi que incorpora els diferents treballs assenyala la possibilitat que s'estigui consolidant no pas una situació més igualitària, sinó una nova situació d'«unipresència masculina/doble presència femenina», en què els homes mantenen la presència gairebé en exclusiva en el treball de mercat, amb una escassa participació en el treball familiar domèstic, i les dones tendeixen a incorporar-se en el mercat de treball però sense abandonar la responsabilitat de l'activitat de la llar. Situació que comporta fortes desigualtats en les condicions

de vida de les dones i els homes: elles atenen més que no pas els homes les necessitats de tenir cura de la llar, cosa que afecta negativament el seu propi benestar.

TAULES

Taula 1. Evolució de les taxes d'activitat, d'ocupació i d'atur de la població de Barcelona, 2001-2008

	2001	2004	2008
Dones			
Taxa d'activitat	44,0	48,2	54,3
Taxa d'atur	12,3	12,5	6,5
Taxa d'ocupació	38,6	42,2	50,8
Homes			
Taxa d'activitat	63,9	68,0	70,2
Taxa d'atur	9,0	10,3	7,5
Taxa d'ocupació	58,1	61,0	64,9

Font: Enquesta de Població Activa, segon trimestre

Taula 2. Temps dedicat a las feines de la llar 1990-2006 (hores i minuts diaris)

	1990	1995	2000	2006
Homes	0:48	0:48	0:58	1:05
Dones	4:08	3:45	3:13	2:42

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

Taula 3a. Persona encarregada de diferents tasques de la llar: neteja i cura de la roba (en %)

	1990	1995	2000	2006
Persona principal masculina	2,0	2,7	2,7	5,7
Persona principal femenina	78,0	77,9	72,3	67,9
Ambdues conjuntament	5,5	4,8	7,1	10,5

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

Taula 3b. Persona encarregada de diferents tasques de la llar: cura dels nens i de les nenes menors de 10 anys (en %)

	1990	1995	2000	2006
Mare	55,0	56,7	47,7	51,5
Pare	1,8	3,7	1,7	3,6
Ambdós conjuntament	29,9	33,2	35,9	38,0

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

Taula 3c. Persona encarregada de diferents tasques de la llar: cura de les persones de la llar ancianes, malaltes i/o discapacitades (en %)

	2000		2006	
	Totes	Ancianes	Malaltes	Discapacit.
Persona principal masculina	8,9	9,6	14,2	6,2
Persona principal femenina	50,0	47,4	37,4	55,4
Ambdues conjuntament	14,8	12,2	25,3	18,9

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

Taula 4. Càrrega total de treball, Barcelona 2006 (hores i minuts setmanals)

	Treball mercantil		Treball familiar domèstic		Càrrega total setmanal	
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona
Joves (18-24 anys)	17:34	14:08	3:36	7:35	21:11	21:43
Adults (25-64 anys)	35:16	24:10	7:30	19:32	42:47	43:42
Gent gran (65 i més)	1:34	0:29	9:56	20:32	11:30	21:02

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

Taula 5. Càrrega total de treball de la població que fa treball mercantil i familiar domèstic, Barcelona 2006 (hores i minuts setmanals)

	Percentatge		Treball mercantil		Treball familiar domèstic		Càrrega total setmanal	
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona
Menys de 25 anys	50,7	49,3	35:47	33:51	4:31	6:52	40:18	40:43
25-44 anys	49,1	50,9	42:27	35:55	7:53	14:19	50:21	50:15
45-64 anys	48,8	51,2	42:47	36:27	8:24	18:05	51:12	54:33
65 i més anys	57,7	42,3	38:40	29:21	2:37	12:33	41:18	41:54

Font: *L'ús social del temps a Barcelona 2006*. Ajuntament de Barcelona, Usos del Temps 2007.

APUNTS PEL DEBAT

Eix temàtic 4: Les dones transformem els espais de la ciutat per a la vida quotidiana

Autora: Zaida Muxí Martínez, doctora arquitecta

Amb la col·laboració de Roser Casanovas, arquitecta

1. INTRODUCCIÓ: URBANISME AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE

Els últims anys s'ha estat divulgant al nostre entorn el concepte d'urbanisme i gènere. Tot i que trobem que encara no està gens clar des de la pràctica i l'actuació tècnica i política al territori, des dels col·lectius de dones fa temps que se sap què vol dir i quines implicacions pot tenir en el projecte urbà i territorial la perspectiva de gènere. Es tracta d'un concepte transversal que està assumit i estudiat des dels àmbits de les ciències socials, però, des de l'àmbit urbanístic arquitectònic o de l'enginyeria és encara un camp poc conegut. L'ensenyament de les carreres tècniques, amb una mentalitat de la modernitat desenvolupista, considera l'individu un neutre universal. És en aquest punt on la visió de gènere en l'urbanisme vol fer especial incidència: ciutadans i ciutadanes no som el mateix, la primera diferència es dona entre homes i dones, especialment pels rols assignats culturalment. Però, a més d'aquesta divisió, que comporta desigualtats que afecten tota la societat, hi ha també diferents classes, edats, orígens culturals, religiosos, socials, etc. que han d'ésser considerats en el planejament urbanístic per tal d'apropar-nos tant com sigui possible a un espai urbà que permeti una veritable igualtat i permeti partir a tothom d'oportunitats reals per escollir i portar diferents eleccions de vida.

Per a la major part de la història de la planificació urbana, les diferències de gènere han estat invisibles. Essent fidels a les seves arrels de la tradició moderna, els planificadors han cercat un apropament universal que no distingeix entre els diferents grups de pertinença de les persones. [...] Històricament, el treball dels planificadors i gestors polítics ha tingut un to universal, quan realment molts d'aquests treballs han assumit un subjecte masculí. La utilització del gènere com a categoria d'anàlisi ens permet desfer els supòsits que han marcat la teoria i la pràctica. Com a resultat, podem qüestionar i modificar aquests supòsits i alterar la manera en què teoria, decisions i polítiques es fan per atènyer i considerar un ampli rang de coneixement. Fer això requereix formular diferents grups de preguntes ampliant el rang de mètodes que fem servir i revaluant el tipus d'informació que incloem en les anàlisis.⁷

⁷. Fainstein, Susan S.; Servon, Lisa J. (ed.) (2005). *Gender and Planning: A Reader*. Nova Brunsvic/Nova Jersey/Londres: Rutgers University Press.

Ens trobem que les formes més habituals d'abordar les qüestions urbanes parteixen de valoracions quantitatives, teòricament objectives, per determinar les necessitats, i pretenen resoldre-les amb patrons universals, projectant una ciutat homogènia, ideal, que respon a un model que es vol abstracte i que, tanmateix, solament respon a la idealització de les experiències i els parers masculins o masculinitzats. Aquesta posició oblida la diversitat de la població, no es fan valoracions quantitatives específiques ni segregades, al mateix temps que no són considerades les percepcions qualitatives que deriven de les diferents experiències de les i els qui habitem les ciutats. I aquest és el principal problema per fer palesa una valoració amb perspectiva de gènere que sigui capaç d'incidir en una disciplina com l'urbanisme d'arrels tradicionals, patriarcal i jeràrquiques. Aquesta visió es fa evident en el menyspreu que es té a l'hora de considerar les esferes reproductiva, de la cura dels altres, del dia a dia, com a dades fonamentals per a una arquitectura i un urbanisme fet tant per a dones com per a homes. L'educació masclista dins una societat patriarcal fa invisibles altres necessitats i altres persones.

La societat occidental sobrevalora tot allò que pertany al món productiu, o sigui, tot allò que tingui un canvi immediat monetari, teòricament racional i mesurable i que, per tant, se suposa que és una veritat neutra. Tanmateix, aquesta no és més que una simplificació de la vida, que ha portat històricament a la infravaloració de les activitats del món reproductiu, lligades al gènere femení i que tradicionalment s'han atorgat al sexe femení.

Per tant, per conèixer la diversitat d'experiències cal afavorir els processos participatius protagonitzats per dones, per a la presa de decisions i per al disseny, tant des de l'escala macro, per a l'espai urbà, com des de l'escala micro, per a l'habitatge.

El argumento central de la crítica feminista al urbanismo es que las personas profesionales del urbanismo tienen un marco conceptual basado en los valores de la ilustración y en una visión masculina del mundo. Para algunas autoras no importa tanto si quienes diseñan la planificación urbana son hombres o mujeres, puesto que la mayoría comparten un marco conceptual similar, adquirido en su educación y a través de la cultura de las organizaciones urbanísticas. Sin embargo, las mujeres no profesionales «hablan con una voz diferente» a la de los hombres debido a sus socializaciones diferenciales y experiencias vitales...⁸

⁸. Sánchez de Madariaga, Inés, et al. (2004). *Ciudades para las personas. Género y urbanismo: estado de la cuestión*. 84. Ministerio del Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer: Madrid.

Un urbanisme amb visió de gènere vol dir incorporar la quotidianitat a les necessitats programàtiques del projecte urbà. No són suficients les especificacions mètriques d'equipaments i serveis recomanats en els plans generals; es tracta de fer anàlisis, estudis i reflexions adreçats a moments i situacions concrets d'un lloc que ens donin les pautes del que és necessari. Malauradament, la gestió de les ciutats es fa en calaixos estancs i, per fer una veritable ciutat sense discriminacions de gènere, calen projectes urbans transversals on es tinguin en compte les necessitats i les veus de diferents col·lectius i moments vitals, que siguin tractats conjuntament i simultàniament des dels diferents àmbits de decisió política i tècnica. Per conèixer i reconèixer la diversitat de qui habita els territoris són imprescindibles veritables processos de participació ciutadana que ens involucrin des del començament de tot tipus de procés. Cal convertir els processos de participació en espais amb igualtat d'oportunitats, i perquè això succeeixi són necessaris espais i estratègies perquè hi participin les dones, és a dir que cal generar la corresponent xarxa d'activitats i de suports perquè les dones puguin dir-hi la seva.

Es tracta de fer un canvi de valoracions ampliant els registres. Una eina imprescindible per valorar i quantificar les necessitats diferenciadament són les estadístiques segregades fonamentalment per sexes, sense oblidar tampoc l'edat, les condicions econòmiques i les socials, entre altres, que ens permetran construir indicadors d'impacte de gènere de les polítiques públiques i establir les relacions corresponents amb les transformacions físiques dels barris. Construir indicadors de gènere d'una ciutat ens ha de permetre conèixer desglossadament quin és l'impacte que l'espai urbà construït té en dones i homes; es tracta de reflectir en quina situació de prestigi, treball, remuneració i accés es troben dones i homes d'un mateix nivell econòmic, social i educatiu. En cas d'haver-hi diferències, els indicadors d'impacte de gènere ens han d'ajudar a esbrinar si es deuen a veritables opcions i eleccions —cosa que pressuposa l'existència d'una xarxa de proximitat complexa, amb equipaments per desenvolupar les vides privades i col·lectives en igualtat de condicions—, o si, contràriament, la ciutat, el barri, ha estat projectat enfocant-lo principalment en l'àmbit de la producció, sense tenir en compte les necessitats quotidianes de proximitat, varietat d'espais i equipaments i horaris i, per tant, es dificulta la conciliació del temps propi, el de cura i el de la producció en el cas de les dones, que es troben que han de deixar algun d'aquests àmbits per poder dedicar-se a un altre. Tot i ser evident, cal aclarir que aquesta necessitat de deixar algun àmbit, els homes, generalment, no la pateixen.

Per tant, pot haver-hi una veritable capacitat per fer compatible la maternitat amb el desenvolupament professional, si la capacitat reproductiva natural condiona l'elecció, si la societat no es fa coresponsable de les tasques de la reproducció? Fer visibles les necessitats que deriven de la reproducció i oferir mitjans i espais adients per tal de desenvolupar-les és un pas per a la igualtat d'oportunitats per a dones i homes.

Les ciutats, les seves polítiques i els seus espais, han de contribuir a resoldre les desigualtats d'oportunitats perquè tant dones com homes puguin escollir quina proporció del seu temps dediquen a cada món i, per tant, la maternitat, com a capacitat biològica, no ha d'obligar les dones a una elecció excloent. Aquesta elecció excloent no és adequada a una societat que vol arribar a una igualtat d'oportunitats per a dones i homes.

La construcció d'indicadors de gènere ens serveix per fer preguntes, visualitzar les necessitats i comprovar en quina mesura els projectes urbans, els nous equipaments i els serveis, els habitatges i el transport públic col·laboren en la disminució de les desigualtats entre dones i homes. Els indicadors de gènere ens permeten mesurar la qualitat dels programes i projectes, analitzant-los exhaustivament d'acord amb les mancances que s'hagin detectat en la fase inicial de treballs de participació i comprovant en quina mesura els projectes han col·laborat o no a superar-les.

Per tant, mitjançant processos participatius, cada vegada més inclusius i extensos en el seu abast, s'ha de transformar l'experiència de les dones en coneixement imprescindible per al projecte urbà. No es tracta d'una nova «neutralitat», sinó d'afegir una capa de lectura, anàlisi i actuació que incorpori una visió propera i quotidiana amb la mateixa valoració.

Urbanisme i arquitectura estudien les relacions entre les estructures de la societat i la seva organització en el territori o en l'espai, amb la finalitat de fer-hi projectes de desenvolupament i de transformació del medi o de l'entorn. Per això s'han de considerar, d'una banda, les estructures físiques, i de l'altra, les persones que les ocupen i que hi viuen cada dia... Des del feminisme s'ha constatat que en aquestes disciplines s'exclouen les dones com a persones que habiten els espais i com a creadores d'intervencions urbanístiques i arquitectòniques... En definitiva, la planificació urbanística des de la perspectiva de gènere mira de valorar l'experiència femenina de la vida i de considerar les persones, en tota la seva diversitat, al centre mateix de les accions polítiques i estratègiques de transformació de l'entorn i el territori.⁹

És important remarcar la importància que té per a la perspectiva de gènere en la pràctica de l'urbanisme la seva incorporació a les lleis d'urbanisme. Aquest ha estat el cas de la Llei per a la millora de barris i pobles de Catalunya que necessiten atenció especial, coneguda com a «Lleis

⁹ Bofill, Anna. (2005). *Planejament urbanístic, espais urbans i espais interiors des de la perspectiva de les dones*. Barcelona: Quaderns de l'Institut, Generalitat de Catalunya, Institut Català de les Dones.

de barris», que estableix el gènere com a paràmetre urbanístic, i el refós de la Llei d'urbanisme, que introdueix la redacció d'una Memòria Social que ha de demostrar la influència que el projecte proposat tindrà en la vida dels habitants de l'àmbit, especialment en la de les dones. Això comporta i comportarà la introducció de la perspectiva de gènere i l'experiència de les dones com a saber urbà. Ara per ara els canvis que provoquen aquestes lleis, especialment la transversalitat de gènere en la gestió i els projectes de la ciutat, han estat més palesos a ciutats més petites i no tant a Barcelona.

Hem de transmetre en aquestes II Jornades de les Dones de Barcelona la participació activa de les dones en els processos urbanístics, tant en els moments de decisió com en els de projecte, i en els de control del que es farà i es fa, i participar també en l'avaluació de la seva utilització (*post-occupancy*). Un dels objectius clars que m'agradaria que aquestes Jornades transmetessin és que cal valoritzar i fer visible el coneixement divers que tenim les dones del nostre entorn quotidià, és a dir l'experiència de les dones com a font de coneixement per pensar i fer la ciutat.

2. DEU ANYS DESPRÉS DEL I CONGRÉS DE 1999

Ens queda molt per fer, ja que la ciutat està pensada des d'aquest suposat punt de vista neutre i universal, que correspon a una experiència principalment masculina que ho té tot resolt. Aquest fet queda evidenciat en moltes de les reivindicacions històriques de les dones de moviments veïnals respecte a la ciutat, ja que les reivindicacions continuen sent les mateixes. Del que es demanava en les I jornades, algunes qüestions s'han anat responent, però n'hi ha d'altres que les dones hem reclamat des de l'inici de les entitats veïnals i les primeres agrupacions de dones que encara avui han de continuar sent reclamades, ja que no han estat incorporades en el projecte urbà.

No deixa de ser preocupant que passats deu anys del I Congrés de Dones de Barcelona, i gairebé trenta de la constitució de la primera agrupació de dones dins de les associacions de veïns, les reclamacions de les dones en la necessària coresponsabilitat social de les tasques de cura siguin quasi les mateixes: més equipaments de suport, transport de qualitat, seguretat...

En aquest sentit, l'habitatge ha estat i segueix sent una qüestió pendent tant pel que fa a la capacitat d'accedir-hi com als tipus d'habitatges existents. S'ha fet un pas endavant important amb la creació de la figura d'habitatge equipament, però encara falta una reflexió profunda de com han de ser els habitatges que necessitem. Aquesta evolució necessita una capacitat imaginativa i de gestió de l'Administració per proporcionar la màxima varietat d'opcions per respondre a la diversitat de situacions existents. I, com en tantes àrees, fa falta treballar amb les dones i les seves experiències i necessitats envers els habitatges per no pressuposar l'habitatge com un concepte abstracte i per a un habitant neutre i homogeni.

3. CAP A LA CORESPONSABILITAT SOCIAL EN LES TASQUES DE LA REPRODUCCIÓ

La coresponsabilitat social és el veritable desafiament a què ens enfrontem com a societat: construir ciutats per a la igualtat d'oportunitats vol dir valorar de la mateixa manera les necessitats del món productiu que les del reproductiu i, per tant, vol dir facilitar que els espais, i els horaris, ajudin a fer compatibles la vida personal, la vida familiar i la vida laboral de les persones. Per això cal repensar la ciutat i els seus components des de la perspectiva de gènere, especialment els plans d'equipaments per als barris. Cada barri ha d'estar dotat en funció dels perfils dels seus habitants. S'ha de considerar la composició diversa de la societat actual i buscar la màxima participació dels diferents col·lectius per determinar les necessitats de la vida quotidiana.

A continuació s'exposen alguns elements de la ciutat que cal revisar i repensar des de l'experiència de les dones, separats per diferents variables d'anàlisi interrelacionades.

3.1. *Espai públic*

L'espai públic pensat per a l'equitat de gènere afavoreix l'autonomia i la socialització de les persones, ja que ha estat pensat prioritzant en el seu disseny i traçat les necessitats de les dones i els homes. Per aconseguir-ho són imprescindibles: voreres amples i actives que afavoreixen la realització de diferents activitats, en les quals estiguin diferenciats els materials, els colors i les textures en els canvis de nivell; escocells al mateix nivell de la vorera; baranes i rampes a les zones amb pendent; pas de vianants ben diferenciats i amb semàfors que tinguin en compte els temps lents; bancs amb ombres que generin zones de descans als recorreguts urbans i a les àrees d'estada; s'han de generar espais intermedis de relació entre els interiors i els exteriors; amb la senyalització s'ha de facilitar l'orientació, la identificació i l'apropiació. El reconeixement de la importància de les dones en la societat ha de ser visible a l'espai públic, i un dels mecanismes més immediats de fer-ho és fornir de noms de dona el nomenclàtor d'aquests espais públics.

La percepció de seguretat està vinculada a la capacitat de les dones per apropiarse de l'espai i adquirir autonomia. Entre els factors espacials que col·laboren en la percepció de seguretat hi ha la visibilitat, la claredat i tenir alternatives de recorreguts, la varietat d'usos i activitats, i la presència de gent diversa. I per afavorir el sentiment de pertinença i seguretat als espais públics s'ha de tenir especial cura de la il·luminació de les àrees de vianants, i s'han d'evitar els murs i les escales que generin racons de difícil accessibilitat i restin amagats.

L'espai públic ha de garantir que es puguin portar a terme totes les activitats i els usos que aquesta societat necessita per desenvolupar-se en llibertat. Per aquest motiu és tan important la participació de tots els col·lectius que formen part de la societat per fer visible totes les necessitats i fer-les compatibles entre elles. I no només és l'activitat que es desenvolupa en l'espai públic, sinó també els tipus de límits que té. No n'hi ha prou que un espai públic estigui molt ben dissenyat si no té un contenidor d'activitat, és a dir que les plantes baixes tinguin activitats visibles (comerços, petita indústria, equipaments oberts cap a l'espai públic...) i que els accessos als habitatges siguin el màxim de transparents. Garantir aquesta activitat en l'espai públic és propiciar que sigui un espai de relació i socialització per a les persones. I, com a conseqüència, com que és un espai que coneixes i on et coneixen, o et veuen, és un espai segur.

Aquell espai públic que prioritza la proximitat per poder desenvolupar correctament la vida quotidiana davant la dispersió, posa en primer pla el vianant. La tradició urbana es basa en la zonificació de les activitats de la ciutat i prioritza els principals fluxos de moviments deguts al món productiu, i la ciutat passa a ser dissenyada a l'escala del cotxe. Quan les prioritats canvien a favor dels vianants, la ciutat es fa més humana perquè es dissenya a través d'una escala més petita.

3.2. Equipaments

L'oferta d'equipaments es veu necessàriament ampliada quan la societat a què s'inscriu reconeix, assumeix i valora les tasques de les dones derivades de les divisions dels rols de gènere. Tot i que en un principi es parteix de les estadístiques i previsions de creixement en què es basen els plans urbanístics vigents, els equipaments i serveis, com a norma irrenunciable, haurien de construir-se prèviament als projectes d'habitatges per garantir un correcte funcionament urbà, sobretot de la vida quotidiana, quan la nova població passi a viure a una nova àrea. En funció de la població es farà més èmfasi en la creació de diferents tipus d'equipaments i es crearan equipaments encara inexistents o no reconeguts com a tals, que col·laboren en la igualtat d'oportunitats per a les dones i els homes per situar-se en l'esfera productiva i reproductiva. La proposta d'infraestructures per a la vida quotidiana ha de canviar segons les necessitats variables de la població en un mateix moment i en el transcurs del temps. La idea de les infraestructures per a la vida quotidiana sorgeix de la cerca de les dones escandinaves de fer compatible la seva vida individual en un entorn cada vegada més complex; es tracta d'uns equipaments pensats per formar una xarxa de serveis de suport a les persones.¹⁰

¹⁰. Sánchez de Madariaga, I. et al. Op. cit.: «...deseosas de un entorno más propicio al desarrollo del individuo como persona compleja, con facetas múltiples que incluyen la vida profesional pero también la vida privada y el cuidado de otros. Es un concepto que proviene de la tradición de la geografía del tiempo y el espacio, y que:

...se centra en como las mujeres llevan a cabo sus rutinas diarias y tiene como objetivo la creación de estructuras materiales y socioculturales de apoyo, las *infraestructuras para la vida cotidiana*. Ello demanda la necesidad de acción a múltiples niveles. En el nivel más simple, esta visión puede significar la integración de elementos actualmente separados

L'espai dels equipaments necessita entreteixir l'espai públic de la ciutat amb la màxima permeabilitat, flexibilitzant la seva utilització per maximitzar la utilització dels espais. La seva distribució al territori en relació amb els usos i amb les xarxes de mobilitat garanteix la qualitat de vida, perquè el converteix en estratègies per fomentar xarxes socials, generar intercanvis de serveis i possibilitar diferents temps d'ús apropant el seu funcionament a la complexitat de la vida quotidiana.

Per tant, s'haurien de revisar els equipaments de barri segons les necessitats concretes de les seves habitants. Els equipaments de barri han de facilitar el desenvolupament de les tasques reproductives i els espais de coresponsabilitat «reproductiva». Tenint en compte les dades demogràfiques actuals i la seva previsió s'ha de parlar una atenció especial als equipaments destinats a la tercera i la quarta edats.

Dins del concepte d'equipaments com a facilitadors de la vida quotidiana hem d'incloure una xarxa de comerços de proximitat variada. Els comerços compleixen un paper fonamental com a cohesionadors dels barris i són una font important de treball per a les dones als barris, ja que gràcies a la seva proximitat faciliten la compatibilitat dels treballs reproductiu i productiu. Els comerços de barri són elements que donen seguretat a les usuàries i els usuaris dels espais públics del barri per la xarxa de relacions i veïnatge que creen. Una xarxa de comerços de diferents tipus (superfícies, usos...) dona la possibilitat de diferents tipus de treball i propietats i permet a les dones accedir a les seves pròpies fonts d'ingressos.

3.3. Habitatge

L'espai representa els valors socials que els creen, per això els habitatges han de reconèixer les feines de cura de la llar i de les persones donant un espai on desenvolupar-les. Les feines de la llar han de ser compartides, no s'han d'amagar ni deixar a la responsabilitat d'una sola persona.

A l'espai domèstic es donen com a òbvies i inamovibles les característiques essencials, com la distribució en espais estancs i quasi monofuncionals. Per tant ens hem de fer preguntes sobre les seves característiques i fer-hi aportacions des de l'experiència: cal que les habitacions siguin de diferents mides per marcar la jerarquia familiar? Hi ha un lloc perquè cadascú desenvolupi de manera autònoma les seves capacitats personals? Com es poden conciliar les necessitats individuals i col·lectives en espais reduïts i amb poca intimitat?

L'habitatge, en els seus trets bàsics —els espais i llur ordenació i interrelació—, ha canviat poc, continua responent a una divisió segons els gèneres. L'espai interior pertany a la dona com a

en un todo temporal y espacial al nivel del barrio. Esto podría incluir guarderías de barrio o tareas compartidas en agrupaciones de edificios. El proceso de aprender a compartir algunos elementos de la vida cotidiana puede ser reforzado por una arquitectura adecuada que contenga espacios para la interacción (Gilroy y Booth, 1999, p. 309).»

mestressa,¹¹ com a curadora, i l'espai exterior pertany a tots dos. Les dones entre 25 i 50 anys que fan treballs productius a Catalunya, segons el cens de 1995, arriben al 65% de la població, enfront del 95% dels homes. Però si observem els grups més joves, de 20 a 24 anys, la taxa d'activitat és una mica més alta en les joves, 69,8%, enfront del 69,2% dels homes joves. Aquesta incorporació plena de les dones al mercat de treball no ha representat una incorporació inversa dels homes a les responsabilitats de la reproducció; les dones ocupen com a mitjana a Catalunya 21,3 hores a la setmana al treball domèstic, i els homes 7,9 hores.¹²

Canviar la forma en què s'ha concebut tradicionalment la distribució de l'espai de la llar no és una feina fàcil, ja que aquests són conceptes que incorporem a la nostra ment abans de ser-ne conscients. Les llars responen a mentalitats establertes de fa molt temps.

L'habitatge hauria d'afavorir tant la vida comunitària com la individualitat de cada component del grup. Com s'hauria de fer?

3.4. *Transport i mobilitat*

L'oferta de mitjans de transport i les característiques dels espais de suport de la mobilitat determinen les formes i les qualitats de vida. S'ha de procurar la màxima diversitat d'opcions per a la mobilitat dins d'un entorn urbà i prioritzar la proximitat a través dels recorreguts de vianants i la varietat funcional del teixit urbà. La ciutat compacta i d'usos mixtos dona autonomia gràcies a la proximitat de les activitats que s'han de dur a terme quotidianament i reforça la capacitat de les persones per moure's lliurement. Un mateix trajecte serveix per a diferents objectius, és temps que es guanya. En canvi, a la ciutat dispersa la distància entre les activitats provoca, a part de la falta d'eficàcia de l'ús que es fa del territori, totalment insostenible, que el temps destinat als desplaçaments, unifuncionals i moltes vegades amb transport privat, sigui exagerat. Les dones som les qui patim en gran mesura aquesta desigualtat d'ús del temps que provoca l'espai físic sobre la vida de les persones.

Els transports públics han de donar resposta a la varietat d'horaris del món reproductiu, que generen uns recorreguts que no són lineals ni uniformes. Hem de pensar la mobilitat responent a

¹¹. És molt significatiu que l'any 1990 solament 23 de cada 100 dones de la ciutat de Barcelona majors de 18 i menors de 45 s'identifiqués com a mestressa (en l'enquesta de la RMB de 1985 un 30% del mateix grup s'identificava com a mestressa); així mateix, l'any 1994, en una ciutat de tradició industrial com Mataró, solament un 15% de les mares de la ciutat amb criatures de 3 o menys anys s'autoidentificava com a mare mestressa de casa, mentre que un 50% ho feia com a mare treballadora ocupada i un 34% com a mare treballadora en atur. «Relacions de gènere i dinàmiques familiars a Catalunya», de Cristina Brullet i Tenas, dins Giner, Salvador (dr). *La societat catalana*. Generalitat de Catalunya. Institut d'estadística de Catalunya, 1998.

¹². Generalitat de Catalunya, Institut Català de les Dones. *Catalunya dones, gencat dades, 2006*. Taxa d'activitats dones 52,5%, homes 72,2%.

la diversitat i a la seguretat en tots els aspectes, per facilitar la planificació de totes les activitats de la vida quotidiana i fer possible l'accés a la ciutat en igualtat d'oportunitats.

4. CONCLUSIONS

Estem davant d'un moment de canvi en la nostra societat; tots els valors existents s'han de reconstruir cap a un nou cicle econòmic, social, cultural, demogràfic, familiar... És un moment d'oportunitat per fer sentir la veu de les dones; hem de ser l'agent de canvi cap a una societat sense discriminacions i amb igualtat d'oportunitats vertaderes entre dones i homes.

En síntesi, hem de fer ciutat des de la quotidianitat, i aquesta quotidianitat és encara avui en dia majoritàriament femenina.